

Dogmatikai alapvetések a fegyverek egyenlőségének elvéről¹

GÁCSI Anett Erzsébet²

A tisztességes eljáráshoz való jognak általánosan elismert lényegi eleme a fegyverek egyenlőségének elve. A jogelmélet és a joggyakorlat által ki-munkált elv a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelem-nek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson. A fegyverek egyenlősége elv azonban nem minden esetben jelenti a vád és a védelem jogosítványainak teljes azonosságát, de mindenképpen megköveteli, hogy a védelem a váddal összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezzen.

Kulcsszavak: büntető eljárásjog, fegyverek egyenlőségének elve

Bevezetés: a fegyverek egyenlősége elvének fogalmi meghatározása

Valamennyi jogállami büntetőeljárásnak alfája és omegája a *tisztességes (fair) eljáráshoz való jog* érvényesülése. A vezérelvként kezelt jognak számos, nemzetközi egyezményekben nevesített eleme van, léteznek azonban olyan elemei is, amelyek nevesítés nélkül a jogdogmatika és joggyakorlat által kialakított megfelelő értelmezési móddal olvashatóak ki a tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó rendelkezésekből.

A fair eljáráshoz való jognak az egyik ilyen általánosan és nem vitatottan elismert „*lényegi eleme*”³ a fegyverek egyenlősége, amely a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson.⁴ Kiemelendő azonban, hogy a fegyverek egyenlősége nem minden esetben jelenti a vád és védelem jogosítványainak teljes azonosságát (azaz az elv nem jelenti a teljesen azonos jogok biztosítását⁵), de mindenképpen megköveteli, hogy a védelem a váddal összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezzen.⁶

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-4 Kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² dr. GÁCSI Anett Erzsébet PhD, egyetemi adjunktus, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Büntügyi Tudományok Intézete
dr. Anett Erzsébet GÁCSI PhD, Senior Lecturer, University of Szeged, Faculty of Law and Political Sciences, Institute of Criminal Law and Criminal Science
orcid.org/0000-0003-3455-4629, gacsi.anett@juris.u-szeged.hu

³ Vö. Sudre (2016) 338.; Toma (2011) 1–3.

⁴ 6/1998. (III. 11.) AB hat., ABH 1998, 91, 93; Paczolay (2012) 391.

⁵ Vö. Róth (2003) 729.; Paczolay (2012) 392.

⁶ 6/1998. (III. 11.) AB hat., ABH 1998, 91, 93.

Jelen tanulmány keretei között a fegyveregyenlőség néhány alapvető dogmatikai kérdésére térek ki. Így elsőként a már feledésbe merült ügyfél, ügyfélegyenlőség kérdésére. Ezzel kapcsolatban arra keresem a választ, hogy a büntetőeljárásokban beszélhetünk-e egyáltalán ügyfelekről; amennyiben igen, kik azok; vajon az ügyfélegyenlőség vagy a fegyveregyenlőség a helyes (egyáltalán van-e helyes) terminus az eljárásban részt vevő vád és védelem joghelyzetét biztosító intézmények összefoglaló elnevezésére. Másodsorban megvizsgálom a fegyverek egyenlőségének szabályozását az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított standardok alapján. Végül pedig kitérek arra, hogy a magyar Alkotmánybíróság hogyan értelmezi ezt.

Helyes (?) terminológia: fegyverek egyenlőségének elve, avagy az ügyfélegyenlőség elve

A tisztességes eljáráshoz való jogot nemzetközi szinten elsőként az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény vagy EJEE) 6. cikke deklarálta. E cikket „common law” befolyással fogalmazták meg. A tisztességes eljáráshoz való jogból levezethető fegyverek egyenlősége elvnel (elsősorban annak *elnevezésénél*) ennek pedig jelentősége van.

Az angolszász – és ezen belül kizárólagosan az *angol* – megközelítés a *büntetőeljárás szigorúan magánjogias* felfogását képviseli, amely szerint a per a két szembenálló egyenlő fél küzdelme.⁷ Kiválóan szemlélteti ezt Tom Bingham munkájában, aki együtt említi a vádlót és a felperest, valamint a vádlottat és az alperest, és a fegyverek egyenlősége elvére alapozva azt vallja, hogy „az eljárásnak mindkét oldal vonatkozásában fairnek kell lennie”.⁸ Bingham álláspontja szerint ez általánosság szintjén abban ölt testet a büntetőeljárásokban, hogy „az eljárásnak mind a vádló, mind a vádlott számára fair lehetőséget kell biztosítania arra, hogy bizonyítsa a büntetőigény létét, valamint cáfolja azt”.⁹ Erdei Árpád szerint a régi idők bírósági párbajaira utaló elnevezés – fegyverek egyenlősége – (tudniillik a bírósági párbajoknál szigorú szabály volt, hogy a dárdák hossza egyenlő legyen) azt a követelményt fejezi ki, hogy a vád és védelem eljárási eszközei, ha *nem is azonosak, de egyenlő erejűek* legyenek.¹⁰ (Előreszaladva: Erdei az EJEB joggyakorlatát vizsgálva kijelenti, hogy „a fegyverek egyenlőségét a terheltnek és a védőnek biztosított ügyféli jogok megteremtik”.¹¹) Hasonlóan vélekedik Stefan Trechsel, aki az ókori Rómában közkedvelt gladiátorjátékokkal azonosította a büntetőeljárást, az abban részt vevő alanyokat (vád és védelem oldala) pedig magukkal a gladiátorokkal.

⁷ Ezzel szemben az amerikai büntetőeljárás közjogi jellegű (ebből következik többek közt, hogy a *fairness* igényt, jogot csak a terheltnek vindikálják). Vö. Bárd (2016) 113–114.

⁸ Bingham (2011) 90.

⁹ Uo.

¹⁰ Erdei (2011) 235.

¹¹ Erdei (2011) 236.

Álláspontja szerint „a karddal és pajzzsal felfegyverzett, s a vele hálóval és szigonnyal szembenálló két harcoló gladiátor fegyverei nem azonosak, azonban egyenértékűek a küzdelemben”.¹²

A fegyverek egyenlősége elvének elnevezése a francia szakirodalomban vitatott, helyesebbnek látják az eljárási résztvevők jogainak egyensúlya (*équilibre des droits des parties*), úgynevezett „ügyfélegyenlőség” kifejezés használatát.¹³ A francia büntetőeljárás törvény ugyanis már a „preambulumában” (*Article préliminaire*) rögzíti: „A büntetőeljárásnak igazságosnak (*équitable*), kontradiktóriusnak (*contradictoire*) kell lennie, és gondoskodnia kell az eljárási résztvevők jogainak egyensúlyáról (*préservé l'équilibre des droits des parties*).”¹⁴

A francia büntetőeljárásban megjelenő ügyfélegyenlőség terminológia (francia doktrína¹⁵) jobban kifejezi a kontinentális büntetőeljárás rendszerek – legalábbis annak bírósági szakaszának – jellemzőit: az aktívabb bírói szerepvállalást és a felek viszonylag passzívabb közreműködését, szemben a fegyverek egyenlősége kifejezéssel, amely inkább az ügyfelek csatáját megfestő angolszász tárgyalási rendszerrel azonosítható,¹⁶ ahol a felek küzdeleméből csak akkor kristályosodik ki az igazság, ha azok valamennyire egyenlő eséllyel indulnak.¹⁷

Az ügyfélegyenlőség kérdése a régebbi hazai büntető eljárásjogi szakirodalomban is (sarkalatos kérdésként) megjelent. Ezzel kapcsolatban a kiindulópont az úgynevezett *jogviszonyelmélet* elismerése vagy éppen annak elutasítása volt. Amíg Balogh Jenő elutasította a jogviszonyelméletet (és így elutasította azt, hogy lennének ügyfelek a büntetőeljárásban, azaz abban ügyfélegyenlőség sincs);¹⁸ addig Vargha Ferenc¹⁹ és Finkey Ferenc a vádrendszerből levezetve elismerték annak létét.

Egyetértve Finkey Ferencsel az ügyfelek fogalma és köre elválaszthatatlanul összefügg a büntetőeljárások lényegével, céljával. Kérdés azonban, hogy amíg a Bp. (bűnvádi perrendtartás) idején hazánk jogviszonyelméletet támogató perjogászai szerint „mivel a büntetőeljárás fő része maga a per (a tárgyalás), akkor feleknek kell abban lenniük”,²⁰ addig a mai magyar büntetőeljárásokban, ahol elméletileg a büntetőeljárás két egyenlő főszakaszra osztható (előkészítő: nyomozással és „ügyészi szakkal”; valamint bírósági szakaszra) beszélhetünk-e ügyfelekről. Itt szükséges egy rövidebb kitérőt tennem. Finkey a büntetőeljárásokat – a polgári és közigazgatási eljárásokhoz hasonlóan – *kétoldalú jogvédelmi eszköznek* tekintette. Amíg egyik oldalon az eszköz az állam kezében van a jogrend fenntartásához, addig másik oldalon az egyénnél (a terhelnél), éppen az állammal, az állami hatóságokkal szemben „az alanyi jogok oltalmára, az alaptalan

¹² Trechsel–Summers (2006) 96.

¹³ Dintilhac (2003) 129–150.

¹⁴ A francia szakirodalom szerint ez nem más, mint valójában a büntetőeljárás általános céljának meghatározása. Bouloc et al. (2012) 104.

¹⁵ Toma (2011) 3.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Bárd P. (2016) 439.

¹⁸ Balogh (1901) 13–15..

¹⁹ Balogh et al. (1909) 585.

²⁰ Finkey (1914) 2.

gyanúsítások, az egyén személyes szabadságát, becsületét, vagyonát veszélyeztető hatósági üldözés, önkénykedés megszüntetésére, az ártatlanságának bírói megállapítására, s bűnösség esetén is a bűncselekmény jogkövetkezményeinek méltányos és emberies alkalmazására”.²¹ Ennek megfelelően a *büntető pert anyagi jogi* (más megközelítésben: *absztrakt*²²) *értelemben* az állam és a terhelt közti *sajátos közjogi viszony*nak tekintette, amelyben a *terhelt ügyféli minőségben vesz részt*, az eljárási kötelezettségei mellett törvényben biztosított eljárási jogok is megilletik.²³

Továbbment azonban az anyagi jogi értelmezésen (és ezzel együtt a jogviszonyelméleten), és meghatározta a *büntetőper perjogi* (más megközelítésben: *konkrét*²⁴) *értelmét* is. Finkey e tekintetben úgy látta, hogy nem az állam és a terhelt állnak mint ügyfelek egymással szemben. A funkciómegosztás elvéből kiindulva (a vád, a védelem és az ítékezés elkülönülése) ügyfeleknek a vád és védelem alanyait tartotta (a védelmen belül is elsősorban a terheltet). Álláspontja szerint „az állam mint a büntetőhatalom tulajdonosa [...] külön hatóságokat állít fel a vádemelésre és képviselőre vagy bizonyos esetekben a sértettet jogosítja fel [erre]; [...] a büntető bíróság feladatát s hatáskörét kizárólag az ítékezésre, illetve a per eldöntésére korlátozza; [...] a terheltnek pedig a perbeli jogainak biztosítása és szakszerű érvényesíthetése végett nemcsak, hogy megengedi a védelmet, [de bizonyos esetekben kötelezővé is teszi azt]”.²⁵ Ebben a felfogásban tehát ügyfélnek a vádlót és a vádlottat tekintette: „ő közöttük folyik tényleg a harc, a jogvita, míg a bíróság mint harcon kívülálló pártatlan döntő hatóság, csak a per külső rendjére ügyel, a feleket perbeli jogaik és kötelességeik teljesítésére felhívja, esetleg ezeknek a való tényállás és az ügy eldöntésére lényeges más körülményeknek tisztázása körül elkövetett mulasztásait kiegészíti s az egyes perszakaszokban a szükséges határozatokat meghozza.”²⁶ Álláspontom szerint ezt a felfogást *materiális ügyfélfogalomként* lehet(ett volna) definiálni. E fogalomnak azonban az (volt) a hibája, hogy eltünteti az ügyfelet akkor, ha a terheltet felmentik vagy az eljárást megszüntetik, ugyanis ha nincs büntetőjogi igény, nincs ügyfél sem.²⁷

Finkey mind az ügyességet (mint közvádló), mind a sértettet (mint magánvádló, pótmagánvádló) ugyanakkor csak *perjogi értelemben vett ügyfélnek* tekintette. Ezt az úgynevezett *processzuális ügyfélfogalomként* lehet(ett) meghatározni, amelynek lényege, hogy „ügyfél valójában az, aki valamely jogvita eldöntésére ítéletet vár”.²⁸ A fentiek (ügyesség, sértett mint vádképviselő) a bűnüldözésre irányuló állami feladat képviselői: az ügyész a legalitás elve alapján jár el; a magánvádló, pótmagánvádló pedig csak a szigorú törvényi feltételek megléte esetén képviselheti a vádat. Sőt – Finkey

²¹ Finkey (1914) 3–4.

²² Finkey (1916) 195.

²³ Finkey (1914) 4., 20–22., 28., 34.; Finkey (1916) 191–192.

²⁴ Finkey (1916) 195.

²⁵ Finkey (1914) 4–5.

²⁶ Finkey (1914) 5., 23–24., 30., 35.; Finkey (1916) 191.

²⁷ Vö. Király (2003) 163.

²⁸ Király (2003) 163.

ugyan még nem fogadta el²⁹ – ebben a felfogásban (processzuális ügyfélfogalom) a magánfél is ügyfélnek tekinthető a polgári jogi igény érvényesítése tárgyában. Kiemelendő azonban, hogy a sértett önmagában (tehát nem magánvádlóként, pótmagánvádlóként vagy magánfélként) nem minősül(t) ügyfélnek a büntetőeljárásban.³⁰

A terheltet *teljes jogú*, azaz anyagi jogi és perjogi értelemben vett ügyfélnek tekintette, aki személyesen érdekelt a perben, s „aki tetszése szerint élhet perbeli jogaival”.³¹ A terhelt teljes jogú ügyféli minőségével kapcsolatban azonban felmerült, hogy a védő ügyfélnek vagy „csak” önálló főszemélynek tekinthető-e. Finkey általában véve nem ismerte el valamennyi védő ügyféli minőségét, csak az úgynevezett közvédői intézmény, azaz jogállásánál fogva a kötelező védelmes esetkörökben kirendelt védőt tekintette perjogi értelemben vett ügyfélnek.³²

Összegzően elmondható tehát, hogy Finkey elismerte a felek létezését a büntetőperekben azzal, hogy a vádló valójában csak a perben (a bírósági szakban) ügyfél, se előtte, se utána nem minősül annak. Ugyanakkor azt is megjegyezte, hogy az ügyész nem egyoldalú ügyfél: közhatóság is, igazságügyi feladatai is vannak (ilyen például a materiális védelem jogintézménye vagy az, hogy a terhelt javára is nyújthat be jogorvoslatot), ez azonban nem rontja le az ügyész ügyféli minőségét.³³ Mindezekkel együtt pedig elismerte az ügyfélegyenlőség fogalmát.

A régebbi hazai szakirodalomból még egy példát kiemelve: Hacker Ervin 1943-as munkájában (*A magyar büntetőeljárásjog rövid vázlat*. Miskolc, Ludwig nyomda) szintén *ügyfélegyenlőség* követelményéről ír. Szerinte az anyagi igazság megvalósítása érdekében kívánatos lenne, hogy a vádló és a vádlott – perbeli állásukból adódóan – egyenlő jogokkal bírjanak, hogy „megvalósíttassák az ügyfélegyenlőség elve”.³⁴ Ugyanakkor elismerte, hogy az elv büntetőeljárásokban való megvalósítása „minden igyekezet ellenére nem sikerülhet teljesen”, azonban igyekezni kell a perbeli egyenlőtlenségek kiküszöbölésére.³⁵

Jelenleg hazánkban az ügyfélegyenlőség fogalmát tekintve többségben vannak az „*etatista nézetet*” vallók.³⁶ Például Bérces Viktor László részletesen foglalkozott az ügyfélegyenlőség – fegyverek egyenlősége kifejezéssel (azzal a megszorítással, hogy a francia doktrínát egyáltalán nem vizsgálta). A következő megállapításra jutott: „a büntetőeljárásban nem tartom helyénvalónak az ’ügyfélegyenlőség’ terminus használatát [...] sem a terhelt, sem a védő nem ügyfele az eljáró szerveknek [...] az ’ügyfél’ kifejezés polgári jogi kategória, s mint ilyen a felek mellérendeltségi viszonyára utal [...]”.³⁷ E körben szintén kiemelendő a pécsi büntetőeljárásjogi iskola egyik

²⁹ Finkey (1916) 198–199.

³⁰ Finkey (1916) 197–198.

³¹ Finkey (1914) 5–6.; Finkey (1916) 193., 198.

³² Finkey (1916) 198.

³³ Finkey (1914) 37–38.; Finkey (1916) 196.

³⁴ Hacker (2003) 48–49.

³⁵ Hacker (2003) 49.

³⁶ Az *etatista* kifejezéshez lásd: Erdei (2011) 176.

³⁷ Bérces (2014) 38–39.

doyenje, Tremmel Flórián, aki rámutatott arra, hogy az eljárásjogi törvény tudatosan nem alkalmazza az ügyfélfogalmat. Így a II. Be. kapcsán (1973. évi I. törvény, a régi Be.) helyesli azt a miniszteri indokolást (II. Be. 9. §), amely szerint a vádló és a vádlott nem lehetnek egyenjogú felek, mitöbb úgy fogalmaz, hogy a terhelt az ügyészhez viszonyítva „halmazottan hátrányos helyzetben” van.³⁸

Ezzel szemben Király Tibor szerint „az ügyfél a büntetőeljárásban valóság, a kontradiktórius tárgyalás nélkülözhetetlen eleme [...] az abban a szembenálló, úgynevezett ellenlábás személyeket jelöli”.³⁹ Király szerint ez igaz még úgy is, hogy a hatályos Be. (1998. évi XIX. törvény) nem él az ’ügyfél’ kifejezéssel, az csak a szakirodalomban tovább élő fogalom. Király – követve a Finkey által rendszerben elhelyezett materiális és processzuális ügyfélfogalmat – különbséget tesz aktív (azaz igényt érvényesítő), és passzív (akivel szemben az igényt érvényesítik: terhelt és így a védő) ügyfélfogalom között. E kontextusban pedig az ügyfelek jogi helyzete az ügyfélegyenlőség.⁴⁰ Király ugyanakkor elismeri, hogy a legújabb szakirodalmakban „az ügyfelek kölcsönös viszonyában a fegyverek egyenlőségét tartják elérendő célnak”, azaz a cél a jogi eszközök igénybevételének egyenlősége lenne a büntetőeljárásokban.⁴¹

A fentebbi elnevezésbeli „vita” ellenére – megjegyezve azt, hogy az egyes eltérő álláspontokat csak felvillantani állt módomban jelen munka keretei között – az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság vagy EJEB) elismeri és következetesen használja a *fegyverek egyenlősége kifejezést*.⁴² (Jelen tanulmányban – az EJEB gyakorlatára figyelemmel – én is fegyverek egyenlősége elv kifejezést használom a továbbiakban.) Sőt ma már kijelenthető, hogy az EJEB gyakorlatának köszönhető az, hogy az elv a kontinentális jogrendszerekben is fontos elvvé vált.⁴³ Ugyanakkor képviselhetőnek (mitöbb: igazoltnak) tartom azt az álláspontot, hogy a *büntetőeljárások bírósági szakában ügyfelek (vádló, terhelt) állnak egymással szemben*.

A fegyverek egyenlőségének doktrínája az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában

A fegyverek egyenlőségének elve kiolvasható az Emberi Jogok Európai Egyezményének tisztességes eljárásról szóló 6. cikkéből. Az Egyezmény azonban csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, annak tartalmát az Emberi Jogok Európai Bírósága tölti ki tartalommal.

Közismert, hogy a strasbourgi jog összességében klasszikus angolszász típusú esetjognak tekinthető, ahol a szabály (az Egyezmény) ismerete önmagában semmit sem ér

³⁸ Tremmel (2004) 91.

³⁹ Király (2003) 163.

⁴⁰ Király (2003) 163–164.

⁴¹ Király (2003) 164.

⁴² Vö. *Delcourt v. Belgium* (Application no. 2689/65) Judgment of 17 January 1970, ECtHR Ser. A. No. 11.

⁴³ Vö. Paczolay (2012) 391.

a Bíróság joganyagának ismerete nélkül. Ez a joganyag azonban szükségképpen nem állandó, hanem az évek múlásával maga is változik – evolucionista jellegű változás; nem egyszer éppen a korábbi joggyakorlattal ellentétes irányba – revolucionista jellegű változás.⁴⁴ A fegyverek egyenlősége elv vizsgálatánál inkább az evolucionista változás mutatható ki. A Bíróság gyakorlata alapján a fegyverek egyenlősége elv szűkebb és tágabb értelemben is vizsgálható.⁴⁵

Szűkebb értelemben a terheltnek (az Egyezmény szövege alapján: bűncselekménnyel gyanúsított személynek) azt a jogát jelenti, hogy „kérdéseket intézzen vagy intézhessen a vád tanúihoz, és kieszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják”. Azaz szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve az *Egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontját* foglalja magában: a tanúkihallgatás kérdéskörét érinti. Megjegyzendő, hogy itt is csak az egész eljáráshoz képest vizsgálhatók az állítólagos egyezményesértékek, így egy-egy kiragadott momentumnak akkor lesz ügödöntő jelentősége, ha önmagában is alkalmas az eljárás tisztességének megkérdőjelezésére.

Előjáróban leszögezendő, hogy e ponttal kapcsolatban *csak a terhelt (védelem oldala) hivatkozhat az Egyezmény sérelmére*, így más büntetőeljárás alany – például a magánfél – már nem.⁴⁶ A kialakult joggyakorlat szerint azonban a terhelt sem hivatkozhat rá (a tanúk általa ki nem hallgathatóságára), ha ezt a helyzetet saját maga idézte elő.⁴⁷ A tanú kihallgatásával kapcsolatos terhelti jogok nem abszolútak, a Bíróság kialakult joggyakorlata szerint „az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanúk meg nem idézése” vezet(het) Egyezményesértéshez.⁴⁸ Ezt azonban a terheltnek bizonyítania, legalábbis valószínűsítienie kell a Bíróság előtt (az önmagában tett hivatkozás tehát nem elegendő).⁴⁹

Első olvasatra, ezen értelmezés szerint a fegyverek egyenlőségének elve csak szűk körben alkalmazható, hiszen az kizárólag a tanúkra, tanúvallomásokra vonatkozik. A Bíróság azonban *a tanú fogalmát kiterjesztő módon értelmezi*.⁵⁰ Így a Bíróság gyakorlatában – a d) pont alkalmazhatósága szempontjából – az a személy is tanúnak minősül, akit a nemzeti jog eredetileg nem annak minősített, továbbá a terhelt vonatkozásában a terhelttárs is, akár együtt tárgyalják az ügyüket, akár elkülönített eljárás keretében.⁵¹ Hasonlóan kiterjesztő értelemben használja a Bíróság *a tanúvallomás* fogalmát is – tanúvallomásnak minősül ugyanis lényegében minden olyan verbális megnyilvánulás,

⁴⁴ Grád–Weller (2011) 15., 26–27.

⁴⁵ Grád–Weller (2011) 360.

⁴⁶ Grád–Weller (2011) 413.

⁴⁷ Balliu v. Albania (Application no. 74727/01) Judgment of 16 June 2005.

⁴⁸ Sadak and Others v. Turkey (Application nos. 29900/96; 29901/96; 29903/96), Judgment of 17 July 2001. A vád tanúihoz nem biztosított kérdézési joggal kapcsolatban: Hulki Günes v. Turkey (Application no. 28490/95), Judgment of 19 June 2003.

⁴⁹ Perna v. Italy (Application no. 48898/99.), Judgment of 25 July 2001.

⁵⁰ Grád–Weller (2011) 412.

⁵¹ Vö. Lucá v. Italy (Application no. 33354/96) Judgment of 27 February 2001.; Mild and Virtanen v. Finland (Application nos. 39481/98, 40227/98.), Judgment of 26 July 2005.; Balsán v. the Czech Republic (Application no. 1993/02.), Judgment of 18 July 2006.; Kaste and Mathisen v. Norway (Application nos. 18885/04, 21166/04), Judgment of 9 November 2006.

amelyet a nemzeti bíróságok az ügy elbírálása során felhasználnak. E körben azt sem tartja szükségesnek az EJEB joggyakorlata, hogy a tanú személyesen megjelenjen a nemzeti bíróság előtt,⁵² a nyomozás során tett vallomásának felolvasása is érvényesnek minősül, feltéve, hogy az ítélezésnél ezt is felhasználják bizonyítási eszközként.⁵³

Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené, azonban a teljesség kedvéért kiemelés érdemel, hogy az anonim tanúkkal kapcsolatos kérdésnek a 6. cikk 3. bekezdés d) pontján belül speciális joggyakorlata alakult ki.⁵⁴ Általános szabály, hogy „ítéletet láthatólag nem lehet sem kizárólag, sem döntően anonim tanúk vallomására alapozni”.⁵⁵

E ponton (tanú, tanúvallomás meghatározása) érdemes röviden kitérni arra, hogy vajon a szakértő, a szakértői vélemény szubszumálható-e a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja alá. A Bíróság következetes gyakorlata alapján a szakértőket csak akkor tekinti a d) pont hatálya alá tartozónak, ha a szakértő tényleges eljárási szerepe „nagyfokú hasonlóságot” mutat a tanúéval, némely esetben azonban az „ügy összes körülményei alapján” sorolja a d) pont alá.⁵⁶ Más esetekben (például a nemzeti bíróság nem vonja be az eljárásba a vádlott által megjelölt szakértőt, vagy nem szakértőként, hanem „csak” tanúként hallgatja ki⁵⁷) a Bíróság a 6. cikk 1. bekezdése (a tisztességes eljárás) szempontjából bírálja el a szakértővel kapcsolatos ügyet.⁵⁸ Itt is fontos azonban megjegyezni, hogy a terheltnek nem alanyi jogon jár a „bármely kérdésben bármely szakértő-tanú” kihallgatása.⁵⁹

Tágabb értelemben a vád és védelem jogosítványainak egyenlőségét jelenti az ügy megismerése, a jelenlét és a bizonyítás terén. Azaz a Bíróság az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése alapján foglalkozik azokkal a „fegyveregyenlőtlenségre” hivatkozó kérelmekkel, amelyek nem az egyezményi szóhasználat szűk értelmével [6. cikk 3. bekezdés d) pont] kapcsolatosak.⁶⁰

Az esetjog alapján olyan sérelmezett helyzetek teremtik meg az Egyezményisértést, és ezzel a fegyverek egyenlősége elvének csorbulását, mint amikor a kérelmezőnek csak rövid határidő áll rendelkezésére az elsőfokú ítélet elleni jogorvoslat benyújtására, miközben az ügyész semmilyen határidő nem köti,⁶¹ vagy hogy a védelemmel ellentétben

⁵² Ezzel ellentétesen: Rudnichenko v. Ukraine (Application no. 2775/07), Judgment of 11 July 2013.

⁵³ Kostovski v. Netherlands, Judgment of 20 November 1989, Series A no. 166. Legújabbban a Bíróság erre nézve egy úgynevezett *hármás lépcsős tesztet* dolgozott ki: Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR 2011; Schatschaschwili v. Germany [GC], no. 9154/10, 15 December 2015.

⁵⁴ Kostovski v. the Netherlands, Judgment of 20 November 1989., Series A no. 166; Lüdi v. Switzerland, Judgment of 15 June 1992, Series A no. 238; Van Mechelen and Others v. the Netherlands, Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II. 691. p.; vö. továbbá A.M. v. Italy (Application no. 37019/97), Judgment of 14 December 1999.; P.S. v. Germany (Application no. 33900/96), Judgment of 20 December 2001.; Bocos-Cuesta v. the Netherlands (Application no. 54789/00), Judgment of 10 November 2005.; Bonev v. Bulgaria (Application no. 60018/0), Judgment of 8 June 2006.

⁵⁵ Grád-Weller (2011) 421.

⁵⁶ Bönisch v. Austria, Judgment of 6 May 1985, Series A no. 92.

⁵⁷ Vö. Brandstetter v. Austria, Judgment of 28 August 1991, Series A no. 211.

⁵⁸ Lásd: Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01) Judgment of 4 November 2008.

⁵⁹ Vö. Doorson v. the Netherlands, Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. 446.

⁶⁰ Grád-Weller (2011) 360.

⁶¹ Árnyaltabban foglalkozik a témával: Ben Naceur v. France (Application no. 63879/00), Judgment of 3 October 2006.

a vád előre értesül az eljáró bíróság összetételéről.⁶² Szintén a tágabb értelmezés alapján fegyveregyenlőtlenséget lehet megállapítani akkor, amikor a védelem nem tekinthet bele egyes dokumentumokba a vád anyagából, vagy nem kaphat a lényeges iratokból másolatokat.⁶³ Abszurdnak tűnik, azonban a Bíróság esetjogában mégis előfordult, hogy a büntetőeljárásban a legfőbb ügyész (vád képviselője) és a Legfelsőbb Bíróság előadó bírója titkos levelezést folytatott az ügyben;⁶⁴ vagy amikor a vád képviselője titkosan nyújtott be beadványt a bírósághoz, azaz úgy, hogy arról a védelem nem szerzett hivatalosan tudomást és arra reagálni sem tudott.⁶⁵

Álláspontom szerint a fentiek alapján a tágabb értelemben vizsgált (6. cikk 1. bekezdés) fegyverek egyenlőségét két alcsoportba lehet sorolni. Egyfelől az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, azon indok alapján, hogy a 6. cikk 1. pontja szubszidiárius jellegű klauzula, azaz ha nincs olyan specifikus a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában nevesített körülmény, amely alapján az ügyet vizsgálni lehetne. A fentebb hivatkozott esetek jórészt ebbe az alcsoportba sorolhatók be. Másfelől az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, azon indok alapján, hogy az eset komplex, a 6. cikk 2. és 3. bekezdését (esetleg annak több pontját) is érinti. Utóbbi alcsoport esetén további feltétel, hogy az egyes pontok önmagukban még nem lennének alkalmasak a 6. cikk sérelmének megállapítására. Nézetem szerint ezen csoport iskolapéldájaként lehet aposztrofálni a Barbera, Messegué és Jabardo v. Spanyolország ügyet, amelyben a terrorcselekmény elkövetésével gyanúsított kérelmezőket csak a „sorsdöntő” tárgyalás előtti éjszakán szállították át Barcelonából a 600 km-re fekvő Madridba, ami azzal járt, hogy a tárgyalás reggelén fizikailag és szellemileg egyaránt kimerültek voltak. Az ügyben további problémát okozott, hogy a bírósági tanács három tagjából kettőnek a személyét – köztük a tanács elnökét – a tárgyalás reggelén változtatták meg, amely nem adott lehetőséget arra, hogy a védelem ez ellen kifogást emeljen. Az ilyen előzményeket követően megtartott tárgyaláson a bíróság csak részben (vagy egyáltalán nem) foglalkozott a bizonyítási anyag döntő részével, rendkívül rövid tárgyalást követően hozott bűnösséget megállapító ítéletet, amelyet szintén sérelmezett a védelem oldala. Ezek az eljárási szabálysértések részint az Egyezmény 6. cikk 2. bekezdés, részint a 3. bekezdés d) pontja fogalmi körébe tartoznak. A Bíróság azonban egységesen a 6. cikk 1. bekezdése alapján úgy találta, hogy a fenti szabálysértések együttes hatásukat tekintve az Egyezmény megsértésével jártak.⁶⁶ Valójában az ügyben végül a tisztességes eljáráshoz való jognak a sérelmét mondta ki a Bíróság, azzal hogy a fegyverek egyenlőségének elve is csorbult.⁶⁷

⁶² Kremzow v. Austria, Judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B.

⁶³ Öcalan v. Turkey (Application no. 46221/99), Judgment of 12 March 2003.

⁶⁴ Josef Fischer v. Austria (Application no. 33382/96), Judgment of 17 January 2002.; Lanz v. Austria (Application no. 24430/94), Judgment of 31 January 2002.

⁶⁵ Bulut v. Austria, Judgment of 22 February 1996, Reports 1996-II., 346. p.; Meftah and Others v. France (Application 32911/96, 35237/97, 34595/97), Judgment of 26 July 2002; Kabasakal and Atar v. Turkey (Application nos. 70084/01, 70085/1), Judgment of 19 September 2006.

⁶⁶ Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain, Judgment of 6 December 1988, Series A no. 146.

⁶⁷ Hasonló eljárási szabálysértések alapján döntött ugyanígy a Bíróság a Gencer and Others v. Turkey ügyben, (Application no. 6291/02) Judgment of 21 December 2006.

A fegyverek egyenlőségének elve a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában

A fegyverek egyenlősége elvének a magyar Alkotmánybíróság olvasata szerint kettős feltétele van. Egyfelől a felek mindegyikének személyes jelenléte az eljárási cselekmények során – az AB szerint e feltétel a nemzetközi szervek esetjogában is az egyik legkidolgozottabb terület⁶⁸ –, másfelől feltétele az, hogy az ügyben releváns adatokat a vád és védelem ugyanolyan teljességben és mélységben ismerhessék meg.⁶⁹

A magyar Alkotmánybíróság is több határozatában foglalkozott a tisztességes eljáráshoz való jogból levezethető elvvel. Így (a teljesség igénye nélkül) a büntetőeljárások vonatkozásában a *védelemhez való joggal* kapcsolatban a 6/1998. (III. 11.) határozatában a megfelelő idő és lehetőség a védelem előkészítésére kapcsán; a 8/2013. (III. 1.) határozatában a védő első gyanúsított kihallgatásra való megfelelő időben és igazolható módon való értesítése kapcsán; a 61/2009. (VI. 11.) határozatában a jogerő utáni iratokhoz hozzáféréssel kapcsolatban; a 104/2010. (VI. 10.) határozatában pedig a védett tanúval (annak büntetőeljárás helyzetével, védelmével) kapcsolatban vizsgálta a fegyverek egyenlőségének elvét.⁷⁰

Mint látható az Alkotmánybíróság a büntetőügyekben elsősorban a *védelemhez való jog* (és mellette más rendelkezések) értelmezésével vizsgálta a fegyverek egyenlőségének elvét. Noha a védelemhez való jog „az alkotmányos büntetőeljárás jog egyik olyan alapelve, amely a *büntetőeljárás valamennyi szakaszában* számtalan különböző részlet-szabályban érhető tetten”,⁷¹ ugyanakkor nem jelenti annak alkotmányos kötelezettségét, hogy az alapjog az egyes eljárási szakaszokban azonos tartalommal és egységes részletszabályokkal érvényesüljön. Így a jogalkotó különbözőképpen határozhatja meg a védelemhez való jog egyes részletszabályait a törvényes vád megalapozottságát szolgáló nyomozás, valamint a büntetőjogi felelősség kérdése felől döntő bírósági eljárásban. Amíg a nyomozási szakasz szerepe az, hogy a bűncselekmény elkövetésének gyanújától a vádemeléshez megkívánt bizonyosság fokáig a cselekményt felderítése, addig a büntetőbírói szakasz feladata a vádban foglalt cselekmény elbírálása. Éppen ezért a nyomozás feladatainak teljesíthetősége miatt a *fegyverek egyenlőségének* alkotmányos elve a *büntetőeljárás nyomozási szakaszában csak korlátozásokkal érvényesülhet*.⁷² Mindezekből azt is tudjuk, hogy a bírósági tárgyalás megtartásának főszabály szerint egyik akadály a védő távolmaradása (feltéve persze, hogy a védő tárgyalási részvétele kötelező); a nyomozás során azonban a védői jelenlét az egyes eljárási cselekményeknél még a védelem kötelező eseteiben is csak lehetőségként szabályozott. Ennek megfelelően a nyomozási szakaszban önmagában a védő megjelenésének hiánya nem akadályozza a megalapozott gyanú közlését, a terhelt első és folytatólagos kihallgatásainak

⁶⁸ Vö. Hollán–Lórik (2009) 2102.

⁶⁹ 6/1998. (III. 11.) AB hat., ABH 1998, 91, 93.

⁷⁰ A határozatok egy részét feldolgozta: Paczolay (2012) 392–395.

⁷¹ Vö. 25/1991. (V. 18.) AB hat., ABH 1991, 414, 415.

⁷² 8/2013. (III. 1.) AB hat., ABH 2013, 391, 397.

foganatosításait. Így, amint arra az Alkotmánybíróság korábbi határozatában már rámutatott, alkotmányosan igazolható, ezért nem jelenti a védelemhez való jog szükségtelen és aránytalan korlátozását az, hogy a hatályos Be. szabályai szerint a védő megjelenésének hiánya a kötelező védelem eseteiben sem akadályozza a terhelt kihallgatás foganatosításának. Ilyen következmények előírása ugyanis a nyomozás feladatainak időszerű teljesítését veszélyeztetné.⁷³ A nyomozási szakban a védői jelenlét lehetőségként történő szabályozásának ellensúlyozásaként a Be. számos olyan garanciális rendelkezést tartalmaz, amely a védelem jogát igyekszik erősíteni. Ilyen rendelkezés, hogy a gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [vö. Be. 43. § (2) bekezdés c) pont és Be. 179. § (4) bekezdés], valamint a fogva lévő terhelt vonatkozásában az, hogy részére a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig szükséges kirendelni, és a kirendelő határozatban tájékoztatni kell a védőt a terhelt fogva tartásának helyéről, valamint kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről [vö. Be. 179. § (2) bekezdés és Be. 48. § (1) és (2) bekezdés].⁷⁴ Felmerül a kérdés, hogyha ezen utóbbi értesítés elmarad, vagy nem kellő időben történik, az sérti-e a védelemhez fűződő jogot, és ezáltal csorbul-e a nyomozási szakban egyébként is korlátozásokkal érvényesülő fegyverek egyenlőségének elve? Az Alkotmánybíróság a védelemhez való jog kapcsán a 8/2013. (III. 1.) határozatában e kérdés vizsgálatát részben elvégezte.⁷⁵

Összefoglalóan elmondható, hogy az Alkotmánybíróság a fentebb megjelölt határozataiban igyekezett egyensúlyozni a vád és a védelem érdekei, illetve a büntetőeljárásban betöltött funkciók között. Vagyis rámutatott arra, hogy a fegyverek egyenlősége nem számtani egyenlőség, hanem inkább az információkhoz (iratokhoz) való hozzáférés, és így az eljárási cselekményekben való érdemi részvétel jogát, illetve a terhelt és a védő érdemi felkészülésének fontosságát hangsúlyozza.⁷⁶

Összegző gondolatok

A fegyverek egyenlőségének elve a tisztességes eljárás egyik lényegi eleme, megvalósulása és kifejeződése.⁷⁷ Az elv elsősorban az angolszász tradícióhoz kapcsolódik, de az EJEB gyakorlata azt a kontinentális jogrendszerekben is fontos elvévé emelte.⁷⁸ Pozitív vonása, hogy felhívja a figyelmet az úgynevezett *favor defensionis* jelentőségére, azaz arra, hogy „a védelem (különösen a terhelt) halmozottan hátrányos helyzetben van, így lehetőleg minél több kedvező jogi megoldást, a 'kedvezmény' szükséges biztosítani a részére”.⁷⁹ Maradéktalanul egyetértek a pécsi büntetőeljárásjogi iskola azon megállapításával, miszerint a fegyveregyenlőség elvének reális tartalma – a pozitív

⁷³ 209/B/2003. AB hat., ABH 2008, 1926, 1942.; 8/2013. (III. 1.) AB hat., ABH 2013, 391, 397–398.

⁷⁴ Vö. 8/2013. (III. 1.) AB hat., ABH 2013, 391, 398.

⁷⁵ A határozatot feldolgozta: Gácsi (2016) 75–90.

⁷⁶ Hollán–Lőrök (2009) 2054.; Paczolay (2012) 397.

⁷⁷ Paczolay (2012) 391.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Vö. Heller (2006); Herke et al. (2012) 53.

vonás mellett – még világosabban kibontható negatív követelményként, azaz olyan tilalom formájában, hogy „az eljáró hatóságoknak tilos növelniük a terhelt hátrányát”.⁸⁰ E negatív követelmény visszatükröződik több EJEB és magyar Alkotmánybírósági határozatban is.

Összegezve – a többségi szakirodalmi álláspont alapján – elmondható, hogy a vád és védelem funkcióját ellátó alanyok ügyféli minőségének az esszenciája az, hogy az ügyfélegyenlőség a tárgyalási jogaik egyenlőségét jelenti. (Erdei Árpád megfogalmazása szerint: „az ügyféli jogosultságok a nem ügydöntő minőségben tevékenykedő főszemélyek jogi helyzetét jellemzik.”⁸¹) Az ügyfelek jogi helyzete azonban nem általában véve egyenlő, hanem csak a(z) (eljárási)törvény által biztosított jogosítványaik tekintetében. E jogosítványokat a hatályos törvény alapján a jogirodalom ügy megismerését és ügy előrébb vitelét szolgáló jogok csoportjaira osztja. Amíg az előbbi csoportba az eljárási cselekményen való jelenlét joga, az iratok megtekintésének joga, a kérdések feltevésének joga, a felvilágosítás kéréséhez való jog tartozik; addig az utóbbiba az észrevételek, indítványok megtételének joga tartozik.

A tanulmányban górcső alá vett dogmatikai kérdések vizsgálata álláspontom szerint elengedhetetlen előfeltétele a jogállami elvárásoknak megfelelő joggyakorlat kialakításának.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balogh Jenő (1901): *Magyar bűnvádi eljárási jog*. Budapest, Grill Kiadó.
- Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc (1909): *A Bűnvádi Perrendtartás magyarázata*. (1. kötet.) Budapest, Grill Kiadó.
- Bárd Károly (2016): A sértettek eljárási jogai a nemzetközi bíróságok gyakorlatában. In Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter szerk.: *Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Bárd Petra (2016): Jogállamiság és az európai büntetőpolitika. *Jogtudományi Közöny*, 71. évf. 9. sz. 435–447.
- Bérces Viktor László (2014): *A védői szerepkör értelmezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra*. Budapest, Pázmány Press.
- Bingham, Tom (2011): *The Rule of Law*. London, Penguin Books.
- Boulloc, Bernard – Levasseur, Georges – Stefani, Gaston (2012): *Procédure pénal*. Párizs, Dalloz.
- Dintilhac, Jean-Pierre (2003): *L'égalité des armes dans les enceinte judiciaires*. Rapport de la Cour de Cassation.
- Erdei Árpád (2011): *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Finkey Ferenc (1914): *A felek fogalma és köre a büntetőjogi per mai elméletében*. Különlenyomat „Büntetőjogi dolgozatok” c. műből. Pécs, Wessely és Horváth Könyvnyomda.
- Finkey Ferenc (1916): *A magyar büntető perjog tankönyve*. Budapest, Grill Kiadó.
- Gácsi Anett Erzsébet (2016): A fegyverek egyenlősége elv összetett vizsgálata a (hatékony) védelemhez való jog és a bizonyítékok értékelése mátrixában. In Gál Andor – Karsai Krisztina szerk.: *Ad Valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*. Szeged, Iurisperitus Kiadó.

⁸⁰ Herke et al. (2012) 53.

⁸¹ Erdei (2011) 176.

- Grád András – Weller Mónika (2011): *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Hacker Ervin (2003): *Alapelvek*. In Tóth Mihály szerk.: *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Heller, Kevin Jon (2006): (In)equality of Arms at the International Criminal Tribunals. *Opinio Juris*, February 7.
- Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián (2012): *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Hollán Miklós – Lőrík József (2009): A védelemhez való jog – a (3) bekezdés magyarázata. In Jakab András szerk.: *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Király Tibor (2003): *Büntetőeljárásjogi jog*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Paczolay Péter (2012): A fegyverek egyenlőségének elve az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett szerk.: *Sapientia Sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin Professzor 90. születésnapjára*. Szeged, SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Róth Erika (2003): Az eljárási jogok. In Halmi Gábor – Tóth Attila Gábor szerk.: *Emberi Jogok*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Sudre, Frédéric (2016): *Droit européen et international des droits de l'homme*. Párizs, Presses Universitaires de France.
- Toma, Elisa (2011): The Principle of Equality of Arms – Part of the Right to a Fair Trial. *Union of Jurists of Romania*, Vol. 1. No. 8. 1–12.
- Trechsel, Stefan – Summers, Sarah J. (2006): *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford, Oxford University Press.
- Tremmel Flórián (2004): *Új magyar büntetőeljárás*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Alkotmánybírósági határozatok

- 209/B/2003. AB határozat, ABH 2008
8/2013. (III. 1.) AB határozat, ABH 2013
25/1991. (V. 18.) AB határozat, ABH 1991
6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998

ABSTRACT

Dogmatic Questions about the Principle of Equality of Arms

GÁCSI Anett Erzsébet

One of the commonly known and recognized essential elements of the right to fair trial is the principle of equality of arms. This principle, fabricated through legal theory and legal practice over time, has the purpose of ensuring that, in criminal proceedings, the prosecution and the defence have equal chances and opportunities to express their opinions and take their positions with regards to factual and legal matters. Even though the application of the principle of equality of arms does not always mean that the prosecution and the defence have completely identical rights, this principle does require that the defence be provided with such rights that is comparable with that of the prosecution.

Keywords: *criminal procedure, principle of equality of arms*